

עמק השבוע

גליון קבו

שנה ג

פרשת שופטים תשפ"ו והימים שסביבותיה

עיונים וביאורים במהות ימי השבוע
מאת הרב הג"ר ראובן מלך שווארץ שליט"א
מחבר סדרת הספרים גינת ראובן, עמקי ראובן, מנחת ראובן ומעיינת ראובן

גליון כפול מיוחד

להשבת שלפני קשר קידושין ונישואין בעז"ה ית'
דבתי שתחי' עם החתן יהודה צבי ראטאנבערג נ"י מליקואד

שבת שלפני החתונה היא שבת מיוחדת להחתן

חוץ מן החתן ביום חתונתו, אבל החתן שמזמירין אותו ובר מצוה שוין ויטילו גורל. עכ"ל. ועיי"ש במג"א בס"ק י"ח דאיתא וז"ל הנהגת חיובים מספר הלבוש עם מעט נופח משלי וכו' החתן בשבת שקודם החתונה וכו' ודוקא למי שמזמירין אותו אבל אלמן שאין מזמרים אותו לא (ונ"ל דאם סבור שתהיה החתונה באותו שבוע והיה חיוב ואחר כך נדחה החתונה אם רוצה שיזמרו אותו הוא חיוב שנית בשבת שלפני החתונה). עכ"ל. ועיי' במ"ב בסימן קע"א ס"ק כ"א דאיתא וז"ל יש מקומות שהנהיגו כהיום לזרוק צמוקין לפני החתן בשבת שלפני חתונתו בשעה שקורין אותו למפטיר ולא יפה הם עושין שרכין הם ונמאסין עיי"ז כנ"ל. עכ"ל.

[עיי' בהגהות דגול מרובה על או"ח סימן תצ"ג דאיתא וז"ל רמ"א וחתן בשבת שלפני חתונתו שקורין שפי"ן האל"ץ עמ"ש לקמן סי' תקנ"א במ"א ס"ק ו' מ"מ בספירה ובפרט אחר ל"ג בעומר נלענ"ד להתיר בע"ש של שבת שקורין שפינהאל"ץ. עכ"ל.]

החתן שמח עש"ה יעלו חסידים בכבוד ירננו על משבכותם, ולזה נוהגים חזנים לנגן השכיבונו בליל אותה שבת עד חתימת ברכת ופרוס ועמ"ש בהלכות קריאת ס"ת דאבות שבת הוא חיוב לקרותו לס"ת וקודם לכל החיובים חוץ מבר מצוה שיש לו עירנות בקהלה ומזמרים לו אחד יחיד כל הד' חרוזות ולא כמקצת חזנים שאינם מנגני' כי אם א' או ב' חרוזות כי שיר זה הוא שבח גדול ועדות על עקרי דת ומנהג פ"פ הוא שהקרובים הולכים לבית החתן ולבית הכלה בליל שבת אחר הסעודה וטועמין שם מידי כמו בשבת שלפני מילה. עכ"ל.

ועיי' בלבוש באו"ח סימן רפ"ב בהגה"ה דאיתא וז"ל אמרתי להציג לפניך מנהג פוזנא בקריאת לספר תורה החיובים לעלות ומי נדחה, ומי שיש לו דין קדימה לעלות וכו', החתן בשבת שקודם החתונה, ודוקא למי שמזמירין אותו חייב לעלות, אבל אלמון שאינו מזמירין אותו אינו חייב וכו', ונער שהוא בר מצוה וכו' אם הבר מצוה הוא בן עיר, דוחה לכל החיובים כיון שהוא יום חינוכו

הנה יש הרבה מקורות בראשונים ובאחרונים שיש ייחוד מיוחד להשבת שלפני החתונה. עיי' במשמרת הבית להרשב"א בבית שביעי שער שני דאיתא וז"ל ואני אומר כי מנהגן של ישראל בכל מקום ומקום תורה היא וכל מה שעושין במנהגיהן יסודתן בקודש ובכל מקומותינו הנהיגו להכין סעודה ושמחה שבת לפני שבת של נשואין. עכ"ל.

ועיי' במהרי"ל בהלכות תשעה באב דאיתא וז"ל מהר"י סג"ל עשה שפינהול"ץ לבנו הר"ר שמשון בעודנו נער בשבת ו' אב והיה האב לבש קטא של שבת לבד לכבוד בנו והחתן ה' לבוש כל בגדי שבת וכל הקהל הלכו אצלו ושמחו עמו אחר הסעודה ביין ובפירות כמנהג בכל ליל שבת דקודם שבת הנשואין. עכ"ל.

ועיי' בספר נוהג כצאן יוסף (נשואין אות ב') דאיתא וז"ל שבת שקודם החתונה מרבים בשמחה לכבוד החתן כי שבעת ימי המשתה מתחילין בשבת עד שבת שאחר החופה וקורין לשבת שקודם החופה שב"ץ על"ץ כלומר הבן דהיינו

מייחדים שבת שלפני החתונה

משום שכל ברכאן דלעילא ותתא ביזמא שביעאה תליין

מבעל יטב פנים להסביר ענין ברכת החודש בשבת שלפני ראש חודש, על פי דברי הטור ששבת שלפני הפסח קורין לו שבת הגדול מפני הנס הנעשה בו, ופירש בבאר מים חיים בפרשת נצבים על פי דברי הזהר, כל ברכאן דלעילא ותתא ביזמא שביעאה תליין, נמצא הנס שנעשה בצאתם ממצרים שורשו בשבת שלפניו, וכן במשפט

כל ברכאן דלעילא ותתא ביזמא שביעאה תליין, ותאנא אמאי לא אשתכח מנא ביזמא שביעאה, משום דההוא יזמא מתברכאן מיניה כל שיתא יומין עלאין, וכל חד וחד יהיב מזוניה לתתא כל חד ביזמוי, מההיא ברכה דמתברכאן ביזמא שביעאה. [ועיי' בספר ילקוט יוסף בסימן רפ"ו אות א' דאיתא וז"ל בספר ליקוטי מהר"ח הביא

הנה עצם הדבר שמייחדים השבת שלפני החתונה, מסתמא הוא מיישר שיין להא דאיתא בזוה"ק ח"ב דף פח ע"א זכור את יום השבת לקדשו, רבי יצחק אמר, כתיב ויברך אלהים את יום השביעי, וכתיב במן ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו, כיון דלא משתכח ביה מזוני מה ברכתא אשתכח ביה, אלא הכי תאנא,

אבל הדברים צ"ב לכאורה, הרי עיקר המאורע הוא ענין התאחדות החתן והכלה יחד, ומהו זה שמייחדים שבת להחתן לבדו בלי שיש איזה חיבור בין החתן והכלה. עיין לקמן.

ועיין בספר אמרי פנחס שער ז' ענינים שונים דאיתא וז"ל שבשבת שלפני החתונה כלול כל החתונה כמו פסוקים שלפני סליחות שכולל כל הסליחות ולפי מה שהוא השבת כן יהיה אח"כ אם טוב וכו'. עכ"ל.

שבראש השנה, עיקרו בשבת שלפניו, וזה שקורין בשבת שלפני ראש השנה "אתם נצבים היום", וכיון דעיקר התחדשות החודש תלוי בשבת שלפניו, על כן מברכין בו החודש, ומבקשים שיחדשוהו הקב"ה לטובה. עכ"ל.]

שבת ותורה עם בני בבחינת חתן וכלה

ולכך שמחים עמהם

להשפיע השפעות טובות לחתן וכלה בחתונה שלהם

מקודשת לי כדת משה וישראל לפי שמצינו בהרבה מקומות שאירס הקב"ה לישראל בתורה וכל אותן אירוסין ונישואין וכתובה אנו עושים והיא נקראת התורה אירוסין דכתיב תורה צוה לנו משה מורשה וארז"ל א"ת מורשה אלא מאורשה הרי התורה הושה בהרבה מקומות לכלה לכך מתחיל החתן בה' הרי את מקודשת כנגד ה' חומשי תורה וכנגד ה' דברים שנתנו טבעת מביא לנישואין לגטין לחליצה ליבום למיזאון ולפי שהתורה מתחלת בב' לפיכך הכתובה מתחלה בב' וכמו שהיו במתן תורה ז' קולות דכתיב הבו לה' וגו' קול ה' על המים וגו' כנגדן תקנו ז' ברכות וכמו שיש בעשרת הדברות י"ד אזכרות כך יש בשבע ברכות וכמו שהיו נ' ימים מיציאת מצרים עד מתן תורה כך נתן הקב"ה נ' שערי בינה וכמו כן הכתובה נ' שקלים דכתיב כסף ישקול כמוהר הבתולות ואמרו רבותינו ז"ל זהו נ' שקלים, וכמו שהתענו בו ישראל כמו כן החתן מתענה ובמתן תורה היו נשואין דכתיב אהבת כלולותיך עשרה פעמים נקרא ישראל כלה לפני המקום שבע פעמים בשיר השירים ושלשה פעמים בס"א כנגד עשרת הדברות וכנגדן מקבצין עשרה לברכת חתנים שנאמר ויקח בועז עשרה אנשים וכמו שנאמר ויכתבם על שני לוחות אבנים ויתנם אלי כך החתן חותם ונותן הכתובה מיזדו וכמו שהיו ישראל במצרים שנים עשר חדש משעה שנאמר ושאלה אשה משכנתה כמו כן נותנין לאשה שנים עשר חדש לפרנס את עצמה בתכשיטיה ומה שאנו שופכין כוס של ברכה על פני הבית סימן טוב שישפיע להם הקב"ה ברכה שנאמר והריקותי לכם ברכה עד בלי די עד שיבלו שפתותיו מלומר די חת"ן בגימטריא ח"ן נשי"ם לפיכך יש לו חן לפי שדומה למלך חת"ן ע"ל הכל"ה בגימטריא התורה לומר כל המשמח חתן וכלה כאלו עסק בתורה כדאמרין בכתובות מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה לחופה וכו' חת"ן ע"ל כל"ה בגימטריא תרי"ג וגימטריא מש"ה רבינו כשמשו רבינו קבל התורה היתה הכלה והחתן זה הקב"ה וזהו שישד הפייטן בקבלת כלה כתובת חתן ומה שאנו נוהגים להושיב החתן והכלה על הספסל במוצאי שבת רמז מיבמות בפרק בית שמאי (דף ק') דאמרין התם הוה עובדא בנרש ואותביה רבה אבי כורסייה פ"י ספסל ומה שזרקין נרות דולקות רמז למתן תורה שנאמר ויהי קולות וברקים נקוט האי כללא בידך

מחופתו והג' יחוד וכו' והן נגד ג' שבתות שבת בראשית ושבת מתן תורה ושבת לע"ל. עכ"ל.

נמצא דהחתן שהוא חלק מכלל ישראל קשור להכלה דשבת, וי"ל דעושים שמחה מיוחדת בשעת האי חתונה בין החתן ושבת כדי לעורר כלפיו הענין דשמחת חתן וכלה, ועי"ז כשיבוא החתונה בין החתן והכלה תתאה ג"כ תהא שמחה מיוחדת.

והנה יש עוד דבר שהיא בבחינת כלה ויש בחינת חתונה בינה לכלל ישראל, דהיינו התורה, דעי' במשנה בסוף תענית דקבלת התורה נקראת "יום חתונתו", ועיין במסכת פסחים דף מט ע"ב דאיתא תנא רבי חיאי כל העוסק בתורה לפני עם הארץ כאילו בועל ארוסתו בפניו שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה אל תקרי מורשה אלא מאורסה, ועיין בספר מגלה עמוקות עה"ת פרשת תרומה דאיתא וז"ל תורה צוה לנו משה מורשה אל תקרי מורשה אלא מאורסה ר"ל שמתחלה שצוה לנו משה עלה אל אלקים לקבל תורה לא היתה רק אירוסין ולא נישואין לכן הוצרך משה לעלות למרום כי מי חוזר אחר מי בעל אבידה יחזור אחר אבידתו ולפי שהתורה בת זוג שלנו לכן הוצרך לעלות לרמזה אחריה וז"ש המלאכים מה לילוד אשה בינינו שעלה למרום והשיב הקב"ה לקבל תורה בא שהיא בת זוג שלו לכן הוצרך לחזור אחר אבידתו לעלות למרום אבל אח"כ במשכן נעשו נישואין ז"ש הקב"ה עתה בזו הפרשה ויקחו לי תרומה כתב בעל הטורים תורה מ' זה היו לקידושין שאמר הרי את מקודשת לי ידיים מוכיחים אבל עתה הם נישואין לכו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם הוצרכתי אני לשכון למטה בתוכם ז"ש ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ר"ל כמו שעד היום היית אתה למעלה והוצרכתי ליתן לך מתנות כדרך האב הנותן לחתן מתנות בשעה שהחתן בא לכלתו אותן מתנות ממש כתבנית הזה לאחר נישואין צריך החתן ליתן מתנות לחמיו כשבא האב לדרוש בשלום בתו כלה שהיא שלימה בבית חמיה ז"ש ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן כמו שאני הראתי לך בהר תבנית המשכן וכליו מקודם לזה שהיית ארוסה כן אתה עתה לאחר נישואין. עכ"ל.

[ועיין בספר תשבץ קטן סימן תס"ד דאיתא וז"ל הרי"ם ז"ל אומר כי מה שאומר החתן הרי את

הנה חזינן בדברי המפרשים הנ"ל שיש שני דברים עיקריים שעושים בשבת לפני החתונה, חדא, שהחתן עולה לתורה, ושנית, שעושים איזה סוג שמחה כגון זימרה ואכילה מיוחדת. והדברים צ"ב, למה עושים הני דברים בשבת שלפני החתונה. והנה עיין במס' ב"ק דף ל"ב שמבואר להדיא דשבת נקראת "כלה". (וכן אומרים בנוסח התפילה בפיוט "לכה דוד"). ומבואר דשבת היא בבחינת כלה. ועי' במדרש בבראשית רבה פרשה י"א פסקה ח' דאיתא תני ר"ש בן יוחאי אמרה שבת לפני הקב"ה רבש"ע לכולן יש בן זוג ולי אין בן זוג א"ל הקב"ה כנסת ישראל היא בן זוגך וכיון שעמדו ישראל לפני הר סיני אמר להם הקב"ה זכרו הדבר שאמרתי לשבת כנסת ישראל היא בן זוגך היינו דבור זכור את יום השבת לקדשו. ועי' גם ברמב"ן עה"ת בפרשת בראשית פ"ב פ"ג ובפרשת פנחס פ"ב פ"ב דמבואר דכלל ישראל ושבת הם זוג.

ויש להוסיף דמלבד דכלל ישראל ושבת הם חתן וכלה חזו, גם יש חתונה בפועל בין כלל ישראל ושבת, דעי' בספר השל"ה הק' מסכת שבת פרק נר מצוה כ"ט וז"ל הנה שבת נקראת כלה ונקראת מלכה, נקראת כלה בעת שמתקדשת, ואחר כך נקראת מלכה, ביחוד העצמי עם המלך העליון כנודע להבאים בסוד ה', אשר זהו טעם אחד מהטעמים מה ראו חכמים לתקן בשבת שלש תפלות משונות זו מזו, אתה קדשת, ישמח משה, אתה אחד, וביום טוב לא תקנו אלא אחת, אתה בחרתנו לערבית לשחרית ולמנחה, ויש לומר מפני ששבת נקראת כלה והקב"ה נקרא חתן, תקנו אתה קדשת על שם הקדושין שנותן החתן לכלה, ואח"כ ישמח משה על שם שמחת החתן בכלה, ואחר כך מוסיף על שם התוספות שמוסיף החתן על כתובת הכלה, או אי נמי על שם שמקריבין קרבנות כעין סעודת מצוה, ואחר כך אתה אחד על שם שמתייחד החתן עם הכלה, והנה בערב שבת צריך להכין סעודות לכבוד הלילה ולכבוד היום, כאילו היינו אומרים סעודות אירוסין וסעודות נישואין. עכ"ל. ועי' בחידושי אגדות להגר"א בב"ק שם דאיתא וז"ל בואו ונצא לקראת כלה, הענין של כלה ידוע כמ"ש לכל נתתי בן זוג וכו', רק שבת לבדו אין לה בן זוג רק ישראל לכן הולכין לקראת כלה וזה סוד של ג' תפילות קדושין חופה כליל שהיא הכלילה שאז זמן שמחתו של חתן וכמ"ש כחתן יוצא

דמט"ט דרך נחש עלי צו"ר (משלי ל':ט), רמו"ן דמט"ט, וכאשר זוכה לה בהאי עלמא שאז נקראת תורתו. עכ"ל.

עפ"ז י"ל דהחתן עולה לתורה כדי לעורר בחינת נשואה בינו להתורה, ועי"ז תהא איזה השפעה טובה כשיבוא הבחינה דנשואה בינו לכלתו.

נמצא שיש לשבת ותורה דבר השווה ביניהם, שהם מורים על חתונה ועל זוג בהדי חתן, ועפ"ז יש להסביר השני דברים המיוחדים שעושים בשבת לפני החתונה וכו"ל.

בביאורי אגדות אפיקי ים במס' עבודה דף זרה דף יט ע"א דאיתא וז"ל ובתח' היא ארוסה דילי' דארוסה לו מסיני כמ"ש (ברכות נו ע"א) תורה ציוה וכו' מורשה וכו' מאורסה וכאשר לומד אותה אז היא נשואה לי' יעו"ש באריכות מאוד, ולכן אמרו שלעולם ילמוד אדם במקום שלבו חפץ וכו' כי היא התורה שקיבל חלקו מסיני והיא ארוסה לו. עכ"ל. ועיין בספר אור תורה ליקוטים דאיתא וז"ל שכל אדם זכה בחלקו בתורה בסיני, והיא ארוסה דיליה, ולא הוי ליה נשואה לגביה עד דתבר ההוא סלע דחויא, שהוא אחורי הסלע

כל המנהגים של חתן ושל כלה אנו למדין ממותן תורה שה' היה מראה עצמו כחתן נגד כלה שהם ישראל. עכ"ל.

ועיין בביאורי הגר"א על תקו"ז תיקון כ"א דאיתא וז"ל כמ"ש כל הלומד תורה בפני ע"ה כאלו בועל ארוסתו בפניו ואמר ארוסתו דכבר ארוסה היא מסיני כמ"ש תורה צוה לנו משה מורשה אל תקרי מורשה כו' אלא שאינה נשואה עד שילמוד אותה וכמ"ש כי אם בתורת ה' כו' בתחלה תורת ה' ואח"כ היא תורתו וכמ"ש הדר אמר רבא אין תורה דיליה היא דכתיב ובתורתו. עכ"ל. ועיין

זריקת פירות על החתן אחרי שעלה לתורה

דוקא, שהוא סימן ברכה לחתן ולכלה שיפרו וירבו כחטים, לפי הסבר זה מובנת גם התוספת למנהג המובאת רק במהרי"ל שהיו כל העם קוראים "פרו ורבו", הסבר אחר מופיע ברוקח בפיסקה הקודמת (שנ"ב) "ומה שמנהג להשליך חטים על חתן ועל הכלה על שם חלב חטים ישביעך", כדרכם של ראשונים סתם ולא פירש מה השייכות לפסוק זה דוקא, אך דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, ובנוהג כצאן יוסף נישואין ז' הביא כי "חלב חטים ישביעך" בגמטריא "חתן וכלה" וודאי לזה התכוון הרוקח לומר שעל כן זו היא ברכה הראויה לחתן ולכלה, גם במחזור ויטרי ת"ע הובאו שני הטעמים אם כי בקיצור נמרץ "וזורקין עליהם חטים לסימן ברכה פרו ורבו בהצלחת כל טוב וחלב חטים ישביעך" והם הם הדברים, בראשונים הובאו מנהגים נוספים, הרב"ן ב"מנהגים" (ק"ז) מביא מנהג שהיו זורקים על החתן והכלה שעורים והטעם שיהיו פרים ורבים כשעורים ואולי נהגו כן במקום שלא היו חטים מצויות ומשום ששייך בשעורים רק אחד משני הטעמים שבחטים, עוד מבואר ברוקח טעם למנהג לזרוק מלח על שם ברית. עכ"ל.

והנה לפכ"ז מובן היטב הא דמבואר בגמ' ובראשונים שעושים כל הני מנהגים אחרי שכבר נישאו החתן והכלה, אבל מהו הפירוש במנהגינו לעשות הני מנהגים בשבת שלפני החתונה. וצ"ע בזה.

אחד יחיד וכו' לזרוק עליו אגוזים שקדים וצמוקים וכדומה. עכ"ל. ועיין בספר טעמי המנהגים סימן תקמ"מ דאיתא וז"ל טעם שזורקין על החתן בשבת שקודם החתונה כשעולה לתורה אגוזים ושקדים וצמוקים, משום שאגוז בגימטריא חט' ובגימטריא טוב לרמז שמוחלין לו על כל עונותיו ומכפרין לו כל חטאותיו ושקדים הוא פרי הממהר להתבשל ולהוציא פרי כן יזכה ג"כ להוציא פירותיו ולהוליד תולדות וצמוקים המה ענבים גרועי' עם מעט לחלוחית לרמז לו שלא תוכל אותו אשתו להביאו לידי חטא כמו חוה שסחטה ענב' ונתנה לאדה"ר אבל ענבים ההמה גרועי' המה ואין בהם לחלוחית. עכ"ל. ועיין במ"ב בסימן קע"א ס"ק כ"א דאיתא וז"ל יש מקומות שהנהיגו כהיום לזרוק צמוקין לפני החתן בשבת שלפני חתונתו בשעה שקורין אותו למפטיר ולא יפה הם עושין שרכין הם ונמאסין עי"ז כנ"ל. עכ"ל.

וצע"ע למה נוהגים בכל זה דלא כהמקורות הנ"ל בש"ס.

עיין בספר נתיבי המנהגים דאיתא וז"ל תוס' בברכות שם (דף נ ע"ב) מוסיפים על דברי הגמרא "עכשיו שזרכין לזרוק חטין בבית חתנים צריך ליזהר שלא יזרקום אלא במקום נקי", וכך נהגו בזמן הראשונים לזרוק חטים כמוכאב גם במהרי"ל (נישואין ב') שהיו זורקים כל העם חטים על ראש החתן והכלה וקוראים אליהם "פרו ורבו", ברוקח שנ"ג מוסבר הטעם למנהג זריקת החטים

הנה כפי מה שראיתי נוהגים לזרוק פירות (כולל סוכר) על החתן אחרי שעולה לתורה בשבת שלפני החתונה.

והנה עיין במסכת ברכות דף נ ע"ב דאיתא תנו רבנן ממשכין יין בצנורות לפני חתן ולפני כלה וזורקין לפנייהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים. (פרש"י וז"ל ממשכין יין בצנורות משום סימן טוב, ואין כאן משום בזיון והפסד לפי שמקבלים אותו בראש פי הצנור בכלי. עכ"ל.) ועיין מסכת כתובות דף טו ע"ב דאיתא משנה האשה שנתארמלה או שנתגרשה היא אומרת בתולה נשאתני והוא אומר לא כי אלא אלמנה נשאתיך אם יש עדים שיצאת בהינומא וראשה פרוע כתובתה מאתים רבי יוחנן בן ברוקה אומר אף חילוק קליות ראה. (פרש"י וז"ל אף חילוק קליות רגילים היו לחלק קליות להתנינוקות בנישואי הבתולות. עכ"ל.) והנה מבואר בזה עצם הדבר ש"פירות" הם חלק משמחת חתן וכלה, אבל בכל זה משמע דהפירות היו חלק מהשמחה אחרי שכבר נישאו החתן והכלה, ולא בשבת שלפני החתונה.

אולם יש מקורות באחרונים דפירות הם חלק מהשמחה בהשבת שלפני החתונה. לדוגמא, עיין בשלחן העזר סי' ו' סעיף א' דאיתא וז"ל בשבת קודם החתונה שקורין שפינהאלץ לובשין החתן והכלה בגדי שבת שהינינו לחתונתם ואפילו בשבת חזון והחתן הוא חיוב לעלות לתורה אם מזמירין עליו אחד יחיד וכו' ונוהגין בעת שמזמירין

האם השבת המיוחדת הנ"ל צריכה להיות דוקא בשבת שלפני החתונה או היא גם יכולה להיות באיזה שבת לפני זה

והנה עיין בלבוש שם (או"ח בהגה"ה בסוף סימן רפ"ב) דאיתא וז"ל אמרתי להציג לפניך מנהג פוזנא בקריאת לספר תורה החיובים לעלות ומי נדחה, ומי שיש לו דין קדימה לעלות

תלויים דוקא ביוםא שביעאה שלפניהם, אבל להנ"ל יל"ע בזה, דאפשר דכל שמעוררים כלפי האי חתן, הכלה דשבת והכלה דתורה, סגי, אף אם אינה בשבת שלפניו.

הנה לפי הפשטות הנ"ל להא שמייחדים שבת שלפני החתונה, לכאורה זה צריך להיות דוקא בשבת שלפני החתונה ולא באיזה שבת אחרת, דכל ברכאן דלעילא ותתא דהני ששה ימים

וכו', החתן בשבת שקודם החתונה, ודוקא למי שמזמרין אותו חייב לעלות, אבל אלמון שאינו מזמרין אותו אינו חייב, אבל מי שמזמרין אותו ואף אם לא יהיה החתונה באותו שבוע, כגון מי שהולך לעשות חופתו בעיר אחרת חייב לעלות. עכ"ל. וכ"ה גם במג"א שם ובביאור הלכה בסימן קל"ו. הרי מבואר עצם הדבר

שהשבת המיוחדת יכול להיות גם בשבת שאינה השבת שלפני החתונה. ויל"ע אם המבואר בלבוש ודעימי' שהשבת המיוחדת יכול להיות גם בשבת שאינה השבת שלפני החתונה היינו דוקא באופן דמייירי הלבוש כגון מי שהולך לעשות חופתו בעיר אחרת, או האם גם באופנים אחרים אפשר לייחד שבת

אחרת. והנה אפשר דזהו פשוט שכל שמייחד איזה שבת שאינה סמוכה לחתונה אינה כלום, אבל הנידון הוא כשיש איזה צורך לייחד איזה שבת אחרת הקרוב ביותר לחתונה שיכול להיות, וכגון אם הרבה מהאנשים שהיו צריכים להיות המשתתפים בשמחת האי שבת כבר צריכים להשתתף באיזה שמחה אחרת. וצע"ע למעשה.

צד שיש ענין מיוחד דוקא לייחד השבת שלפני החתונה

הנה יש להעיר שיש צד שיש ענין מיוחד דוקא לייחד השבת שלפני החתונה.

דעיין במסכת נדה דף סו ע"א (ובמסכת יומא דף יח ע"ב ובמסכת יבמות דף לז ע"ב) דאיתא אמר רבא תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה שתשב שבעה נקיים. (ופרש"י צריכה לישב שבעה נקיים שמא מחמת תאווה חימוד ראתה דם. עכ"ל.) והנה עע"ש במשמרת הבית (בית שביעי שער שני) דאיתא וז"ל ואני אומר כי מנהגן של ישראל בכל מקום ומקום תורה היא וכל מה שעושין במנהגיהן יסודתן בקודש ובכל מקומותינו הנהיגו להכין סעודה ושמחה שבת לפני שבת של נשואין וזו היא תביעה וממנו מונין לה שבעה אלו. עכ"ל. והדברים נראים תמוהים מאוד לכאורה, איך יש שבעה ימים בין שבת להחתונה שבאותה שבוע.

ועי' בתורת השלמים על יו"ד סימן קצ"ב ס"ק ד' שהביא דברי המשמרת הבית וביאר וז"ל דבריו הם על פי המנהג שנהגו לכנוס בערב שבת ולטבול לעת הכנסת שבת וכמבואר בא"ה סימן ס"ג וצריך לומר דמיד בע"ש שלפני השבת של נשואין שמכניסין עצמם להסעודה מקרי יום התביעה דאל"כ לא מצינו שבעה נקיים

וק"ל ועכשיו שנהגו ע"פ הרוב לטבול בליל ששי צ"ל דיום התביעה מקרי שנים ושלשה ימים קודם השבת ע"ד דאמרינן בריש כתובות שיהא טורח אדם ג' ימים. עכ"ל.

ועיין בסדרי טהרה שם בסוף ס"ק י"ב שהביא כל זה וביאר וז"ל וכ"ז למנהגן שנהגו לכנוס מערב שבת, שכך היה מנהג מקודם כמבואר, וכן מש"כ הרמ"א לעיל סעיף א' וכן המנהג לטבול הכלה ליל ד' אע"פ שלא תבעול קודם מוצאי שבת לא נתכוין למנהג רע שהביא הש"ך בס"ק י"א שלא לבעול רק אחר ב' או ג' ימים אחר הנשואין ח"ו שמנהג רע זה לא יעלו על הספר אלא כוונתו לפי שהיו נוהגין לכנוס בע"ש וכמ"ש המרדכי פ"ק דכתובות והרע"ב ריש מס' כתובות דמשום תקנת עניים נהגו לכנוס בע"ש והיו נוהגין שלא לבעול בתחלה בשבת כמ"ש האחרונים סי' ר"פ באו"ח בשם האגודה ואע"פ שאין הלכה כן מ"מ היו נוהגין להחמיר וכנראה מתשובת מוהרמ"ל סימן נ"ג הביאו הש"ך סימן קצ"ז ס"ק ב' ולכך לא נבעלה עד מוצ"ש ולפ"ז צ"ל דלאו דוקא ג' ימים קודם שבת מיקרי ימי תביעה דאל"כ לא כלו ז"נ בליל ד' וכן למנהגנו שאין אנו מדקדקין ועושין נשואין בכל יום מימי השבוע אף ביום א'

צ"ל דמיד ביום א' שלפני שבת זו מקרי יום התביעה דאין רגילין להכין צרכי הסעודה בכל השבוע שלפני שבת זו שהוא קודם הנשואין אבל יותר אין להקדים שתחל לספור ז"נ קודם ב' שבתות שלפני הנשואין אף ע"ג שתבדוק עצמה בכל יום מ"מ בעיקר היום שהוא נחשב לתביעה לא מהני בדיקה וא"כ אם תטבול לסוף אותן ז"נ אף שלא תרחיק הטבילה מן בעילת מצוה כי אם ב' או ג' ימים מ"מ אותן ימים לא עלו לה ושמה ראתה בו ואף דאנן עבדינן הכנה דרבה ומכניסין זמן הרבה קודם לזה אין להקל יותר כנ"ל להורות לכתחילה. עכ"ל. [עיין בספר נטעי גבריאל הל' נדה ח"א דאיתא וז"ל אם אפשר לכתחילה אין להקדים לספור השבעה נקיים לפני יום אחד בשבוע שלפני השבת שקודם הנשואין, אכן במקום צורך קצת יכולה להקל להקדים ההפסק טהרה. עכ"ל.]

הנה לפי כל זה נמצא דלפי מנהגינו בזמנינו דנושאים בכל יום, ולא דוקא בששי, שוב נעשה יותר טוב להרבות בשמחה בשבת שלפני שבת שלפני החתונה, דאז כבר יש יום התביעה אליבא דהרשב"א באותה שבת ושוב יכולה לספור ז' נקיים אליבא בלי לדחוק בכוונתו דימי ההכנה ג"כ חשיבי תביעה.

מהות האכילה המיוחדת בהשבת המיוחדת של החתן

הנה בדרך כלל אמרינן דאין שמחה בלא אכילה ושתיה, וא"כ אם יש שמחה מיוחדת עם החתן בשבת זו מסתמא שיש איזה אכילה ושתיה מיוחדת.

והנה עיין במהרי"ל שם (בהלכות תשעה באב) דאיתא וז"ל כל הקהל הלכו אצלו ושמחו עמו אחר הסעודה בין ובפירות כמנהג בכל ליל שבת דקודם שבת הנשואין. עכ"ל.

ועיין בספר נוהג כצאן יוסף שם (נשואין אות ב') דאיתא וז"ל מנהג פ"פ הוא שהקרובים הולכים לבית החתן ולבית הכלה בליל שבת

אחר הסעודה וטועמין שם מידי כמו בשבת שלפני מילה. עכ"ל.

הרי מבואר בדברי הני קדמונים שיש אכילה מיוחדת, אבל אינה בצורת סעודה גמורה, אלא היא בצורת טעימה, דומיא ד"שלוש זכר".

והדברים מתאימים עם הנהגו בזמנינו לעשות "קידושא רבה" מיוחד לכבוד החתן, דאין זה בצורת סעודה גמורה, אלא שמאיה סיבה המנהג נשתנה מלעשותו בליל שבת ללעשותו ביום שבת.

[עיין בשו"ת חות יאיר סימן ס"ו דאיתא בתוה"ד וז"ל ואף גם זה כמשלש חדשים ויותר הייתי על סעודת שפי"ן הול"ץ כמו שרגילים לעשות בליל שבת שלפני החתונה. עכ"ל. ויל"ע אם אצלו נהגו לעשות סעודה גמורה או אם הכוונה היא כנ"ל ואפ"ה קראוהו "סעודה"].

והנה יל"ע האם האי טעימה חשיב "סעודת מצוה". ויל"ע אם יש בזה איזה נפק"מ, דהרי עכ"פ יש בהאי אכילה מצות עונג שבת. וצע"ע בזה.

חתן נוהגין לקרותו לספר תורה שני פעמים

בלבוש ומג"א בסי' רפ"ב וש"א, חתן ביום חופתו, חתן בשבת קודם החתונה שמזמרים אותו, נער שנעשה בר מצוה באותה שבת, בעל אשה יולדת בשבת שהולכת לביהכ"נ, חתן בשבת שאחר החתונה, יאר צייט בשבת שהוא יום שמת בו אביו או אמו, אבי ילד זכר בשבת שלפני המילה ויש מקומות שנוהגין שגם המוהל והסנדק הם חיובים ויש שאין נוהגין כן רק מכבדין אותן בהגבהת הס"ת וכו', מי שהיה חתונתו מיום ד' ואילך הוא חיוב בשבת שאחריו ודוחה חיוב יא"צ ואבי הבן לפני המילה ודוקא שהוא בחור או שנשא בתולה וא"ל אינו חיוב. עכ"ל. הרי מבואר שיש בזה חילוקים יסודיים בין חתן בשבת שקודם החתונה לחתן בשבת שאחר החתונה, ובשבת שקודם החתונה החיוב הוא הרבה יותר חמור, וא"כ לכאורה חזינן שאינו חטיבה אחת דשתי עליות. וצ"ע.

משנה התורה הזאת וגו', משרשי המצוה, לפי שהמלך ברשות עצמו לא יעציבהו אדם על מעשיו ולא יגער בו, ובשבת פיו יכה ארצו וברוח שפתי ימית מי שירצה בכל עמו, על כן באמת צריך שמירה גדולה וזכרון טוב יעמוד נגדו יביט אליו תמיד למען יכבוש את יצרו ויטה לבו אל יוצרו. עכ"ל. לפ"ז י"ל דעד עכשו החתן היה ברשות הוריו, אבל מעתה הוא יאה בעל הבית, ולכן עולה לתורה שני פעמים לשמרו שיעשה הכל ע"פ התורה. ולפ"ז שתי העליות של החתן שפיר הוו כמו השני ספרי תורה של המלך. אבל יל"ע בכל זה, דעיין בביאור הלכה שם (סי' קל"ו) ובשאר אחרונים הנ"ל כשביארו החיובים לעלות לתורה, וז"ל עתה נסדר החיובים שהסגן מחוייב לצוות לקרותם קודם לאחרים וכפי התקנות והנהגות שהנהיגו רבותינו הגדולים וכפי המבואר

עיין במדרש תלפיות ערך חתן וכלה דאיתא מה המלך כותב שני ספרי תורה אף חתן נוהגין לקרותו לספר תורה שני פעמים חד בשבת קודם החופה וחד בשבת שאחר החופה. ועיין בספר אוצר נישואין שהביא הני דברים וכתב וז"ל מביאין טעם לזה כדי שידע החתן ההבדל בין התורה שלמד קודם החתונה להתורה שילמוד לאחריה שהרי אמרו רז"ל השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה ובלא ברכה וע"כ עולה לתורה בשבתי השבתות. עכ"ל. ויש להעיר דלפ"ז לית בזה דמיון למלך. אלא נראה לכאורה לבאר באופ"א. דעי' בחינוך במצוה תק"ג דאיתא וז"ל מצוה על המלך שיהיה על ישראל לכתוב ספר תורה מיוחד לו מצד המלוכה שתהיה עמו תמיד ויקרא בו, מלבד ספר תורה אחר שמצוה עליו לכתוב ככל אחד מישראל וכו' ועל זה נאמר וכתב לו את

האם "שבת של פרוטגמיא" הוא לפני החתונה או אחרי החתונה

במשנה א' איתא הלוקח פרות ממי שאינו נאמן על המעשרות, ושכח לעשרן, ושואלו בשבת, יאכל על פיו. וי"ל דעי' בדרך אמונה שם בס"ק כ"ז שביאר ע"פ הירושלמי דבמשנה א' מיירי בפירות שסמך עליהן מערב שבת והכא במשנה ב' מיירי אפילו לא סמך עליהן מערב שבת משום איבה. וי"ל ע' מהו החילוק בזה בין שבת לימות החול. עיי"ש בדרך אמונה שביאר וז"ל בשבת הראשונה בלבד, ודוקא בשבת שיש איבה גדולה אם לא יאכל אצלו אבל באמצע ימי השבוע לא. עכ"ל. (אולם ע' בתוס' אנשי שם במה שהביא מהכפתור ופרח, ולפי דבריו לכא' יוצא חילוק אחר בין שבת לימות החול, דבשבת אין אופן לעשר, דאף דיכול לעשות תנאי מערב שבת אבל הכא מיירי בהזמין בשבת ולא עשה תנאי.) והנה לפ"ז מבואר שאדם מקפיד יותר שיבואו לסעודה לכבוד הנישואין בשבת במימות החול. וא"כ יש מקור קצת להיחוד ד"שבת שבע ברכות", דהוא שבת שעושים בה סעודות מיוחדות, אפילו יותר מיוחדות מהסעודות שבע ברכות דימות החול.] והנה יש להעיר בכל זה, דמלבד הסוגיות שם בדמאי, יש מקום אחר דהירושלמי הזכיר "פרוטגמיא", והיינו בשיעית פ"ד ה"ח, יע"ש דאיתא א"ר יונה בשם ר' חמא בר חנינא המת בשבע שני גוג אין לו חלק לעתיד לבא סימנא דאכיל פרוטגמיא אכיל משתייתא. ועד"ז איתא במדרש רבה ויקרא פרשה י"א פסקה ב'. ולכאורה מבואר מזה דהפרטגמיא הוא לפני המשתות העיקרי ולא אחריו. ועי' גם בפירוש הגר"ק ז"ל על הירושלמי שביעית שם דאיתא וז"ל וסימנך דאכיל פרוטגמיא אכיל משתייתא האוכל פרוטגמיא היא סעודת מגדנות שהיו עושין קודם הנישואין והקראים לסעודת המגדנות הם קראים גם

לא התירו אלא בשבת הראשונה של נישואין שהע"ה משיא את בתו או את בנו ובבחור שנשא בתולה שאז מצטער האב ביותר אם מכיריו לא יבואו לסעודה ולכן התירו. עכ"ל. אולם לפ"ז צ"ב מהו הפירוש בהא דאיתא בהמשך המשנה, "ובשבת שניה אף על פי שנדר ממנו הניה לא יאכל עד שיעשר", דאם מיירי אחרי הנישואין מהו "שבת שניה", איזה ייחוד יש לשבת שניה שאחרי הנישואין. וי"ל דעי' בפירוש הרש"ס דאיתא וז"ל בשבת הראשונה כל ז' ימי חופה, ובשבת שניה דעיקר שמחה אזלה לה לא. ואע"ג דאמרין בפ"ק דכתובות דכל תלתין יומין בין קרו ליה מחמת הלילא בין לא קרו ליה וכו' מברך שהשמחה במעונו מ"ז ברכות ליכא אלא בשבעת ימי המשתה וכו'. עכ"ל. הנה מפורש בדבריו דשבת ראשונה היינו השבוע אחרי החתונה, וא"כ גם עליו יקשה מהו הייחוד דשבת שניה, ולזה ביאר שגם בשבת שניה עדיין אומרים שהשמחה במעונו (כדאיתא במס' כתובות דף ח'), ולכן הו"א דעדיין איכא התיירא דמתני', קמ"ל דאין היתר בשבת שניה. (עי' בפירוש הגר"ק על הירושלמי שם דאיתא וז"ל בשבת של פרוטגמיא היא סעודה שעושין לחתן בשבת ראשונה של נישואין והתירו משום איבה ולא התירו אלא בשבת ראשונה שהיא סעודת מצוה ולא בשבת שניה. עכ"ל.) [הנה הרש"ס סובר דאין ההיתר דוקא בשבת, אלא גם בכל השבוע, (וכן עיי"ש בתפא"ס ס"ק י' דאיתא וז"ל בשבת הראשונה של נישואי בחור לבתולה אפילו בימי החול של ז' ימי המשתה והקילו משום איבה, עכ"ל), אבל הרבה מפרשים אחרים סוברים דהיתר הוא רק בשבת. (וא"ת איך אפשר לומר דהיתר הוא היתר מיוחד בשבת, הא א"כ אין ההיתר מיוחד לפרוטגמיא, דהא לעיל

עיין במסכת דמאי פרק ד' משנה ב' דאיתא המדיר את חבריו שיאכל אצלו, והוא אינו מאמינו על המעשרות, אוכל עמו בשבת הראשונה, ואף על פי שאינו מאמינו על המעשרות, ובלבד שיאמר לו מעשרין הן, ובשבת שניה, אף על פי שנדר ממנו הניה, לא יאכל עד שיעשר. הנה פשיטא דיל"ע דמהו הפירוש במתני', הרי הוא אינו מאמינו על המעשרות, ולמה מותר לו לאכול עמו בשבת הראשונה. עיי"ש בירושלמי דאיתא ר' ינאי בי רבי ישמעאל בשם ר' יוחנן בשבת של פרוטגמיא התירו מפני איבה אמר רבי אבון כאן התירו טבלים משום דרכי שלום. הרי מבואר שההיתר הוא משום "דרכי שלום". אבל מבואר דאין ההיתר בכל אופן, אלא דוקא בשבת של פרוטגמיא, וצ"ב מהו שבת של פרוטגמיא. הנה עיין בר"ש על המשנה שם דאיתא שבת הראשונה מפרש בירושלמי ר' ינאי ברבי ישמעאל בשם ר' יוחנן בשבת של פרוטגמיא התירו משום איבה לסעודות בחור שנשא בתולה קורין בלשון יון פרוטגמא. עכ"ל. וכ"ה ברע"ב שם וז"ל שבת הראשונה של סעודת נישואין לבחור שנשא בתולה, התירו לו לאכול עמו, משום איבה. עכ"ל. וכ"ה במלאכת שלמה שם וז"ל שבת ראשונה של סעודת נישואין לבחור שנשא בתולה. והנה מהלשון "שנשא" משמע לי דמיירי בשבת שאחרי הנישואין. וא"כ מבואר מכל הני מפרשים דהיתר הוא בשבת ראשונה אחרי הנישואין. וכן משמע בדרך אמונה בפ"ב מהל' מעשר ס"ק ל' וז"ל הנשבע על חבריו שיאכל עמו בשבת והוא אינו מאמינו על המעשרות שואל ואוכל על פיו בשבת הראשונה בלבד, דעת הרבה ראשונים דכ"ז

ששמחין בחופה שני שבתות ולשני קורין בלע"ז טורנא בודא לראשון קורין ביוני פרוטגמאי וז"ש בירושלמי (דמאי פ"ד) בשבת של פרוטגמאי התירו מפני איבה. עכ"ל.]

הנה לפ"ז נמצא שיש מקור מהירושלמי להיחוד של השבת שלפני החתונה (אויפרוף).

ויש להוסיף, דלפ"ז י"ל דשבת ראשונה ושבת שניה היינו השבת שלפני החתונה והשבת שבע ברכות.

ועיין במדרש תלפיות ערך חתן וכלה דאיתא מה המלך כתב שני ספרי תורה אף חתן נוהגין לקרותו לספר תורה שני פעמים חד בשבת קודם החופה וחד בשבת שאחר החופה. ועיין בבאור הלכה בס"י קל"ו כשביאר החיובים לעלות לתורה דאיתא וז"ל עתה נסדר החיובים שהסגן מחוייב לצוות לקרותם קודם לאחרים וכפי התקנות והנהגות שהנהיגו רבותינו הגדולים וכפי המבואר בלבוש ומג"א בס"י רפ"ב ושי"א, חתן ביום חופתו, חתן בשבת קודם החתונה שמזמרים אותו, נער שנעשה בר מצוה באותה שבת, בעל אשה יולדת בשבת שהולכת לביהמ"ד, חתן בשבת שאחר החתונה. עכ"ל. הרי מבואר מכל זה שיש שתי שבתות מיוחדות, שבת שלפני החתונה ושבת שלאחר החתונה, וי"ל דהיינו הני שתי שבתות שהוזכרו במשנה. [ומבואר במשנה דשבת שלפני החתונה הוא יותר מיוחד משבת שלאחר החתונה, ולכך רק התירו לו לאכול בשבת ראשונה, וזה מתאים עם הא דבשבת שלפני החתונה החתן הוא חיוב יותר לעלות לתורה מבשבת שלאחר החתונה. אבל אפשר דאין הני דברים תלויים אהדדי.]

דפרוטגמאי הוא אחרי הנישואין, אבל צ"ע לפ"ז איך לפרש דברי הירושלמי בשביעית. וצ"ע.)

[הנה עכ"פ יש פירוש אחר בירושלמי בשביעית, (אלא דגם פירוש זה לא מתאים עם דברי הר"ש), דעיין בספר הערוך ערך אות המ"ם דאיתא וז"ל משתיתא בראשונה היו אומרים במסכת שביעית בגמרא דבני מערבא דאכיל פרוטגמאי אכיל משתיתא פ"י דאכיל סחורות בעולם הזה כגון פרקמטיא אכל משתה שלו שהיה מזומן לו לעתיד לבא כלומר לא נשתייר לו מה לאכול לעתיד לבא, עכ"ל, אבל קשה להבין לכאורה איך פירוש זה מתאים עם דברי הירושלמי. ועיין בספר המעריך אות המ"ם דאיתא וז"ל המת בשבע שני גוג אין לו חלק לעתיד לבא סימנא דאכל פרוטגמאי אכיל משתיתא פירשו הערוך מי שאכל סחורות בעול' הזה כגון פרקמטיא אכל משתה שלו שהיה מזומן לו לעתיד לבא כלומר לא נשתייר לו מה לאכול לעתיד לבא ע"כ, ולא נהיר כלל חדא כי פרוטגמאי אינו פרקמטיא ותו לדבריו היה לו לומר דעביד פרקמטיא או דעסק בפרקמטיא מאי דאכל, ותו דלא ניחא ליה למריהון דלימא להו הכי וכי לפי שנתעסק בסחורה לא יהא לו חלק לעולם הבא והלא רוב חכמי ישראל ראשונים ואחרונים עסקו בסחורה ותנן אבות פ"ב מ"ב יפה ת"ת עם דרך ארץ וכו' אלא ה"פ מי שאכל בסעודת האירוסין יאכל בסעודת הנישואין ומי שלא אכל בראשונה לא יאכל גם באחרונה וכן המת בשבע שני גוג כיון שלא זכה לטובת שבע שנים אלו בידוע שגם לטובה שלאחריהם לא יזכה פרוטגמאי מלה מורכבת מן פרוטה שר"ל ראשונים בל"י ומן גמאי שפירוש חופה או נשואין ומנהג העול'

לסעודת הנישואין משל לזה שיש לו חיים בשני גוג שהוא מזומן נמי לחיי עוה"ב יצא זה שמת אין לו חלק לעוה"ב. עכ"ל. ועיי' בחדושי הרד"ל על המדרש שם דאיתא וז"ל דעבד פרוטגמאי עבד משתותא פרוטגמאי היא סעודות מריעות שהיו עושה בתולה קודם נשואין (וכענין מצי' יבבי שערי באסינתא) ואותן מריעות שהיו קרואים לסעודה זו היו מזומנים ג"כ לסעודת משתה של הנשואין עצמה (וז"ש בירושלמי דשביעית שהביא המ"כ שהמת באותן ז' שנים סימן שאינו מזומן לעוה"ב). עכ"ל. וא"כ לכאורה חזין דפרוטגמאי היא סעודה שלפני נישואין ולא סעודה שלאחר נישואין.

ועיי' בספר אמונות ודעות להרס"ג מאמר ז' (הובא באוצר הגאונים במס' סנהדרין דף צ') דאיתא וז"ל ואמרו עוד קבלנו, כי מי שימות ב' שני גוג לא יעמוד בתחיית המתים, כי היא נוהגת אצלם מנהג הקריאה הקודמת לחתונה, שמי שאוכל בה אוכל בחתונה ומי שאינו אוכל בה אינו אוכל בחתונה, וכן אמרו (ירושלמי ספ"ד דשביעית) אמר ר' יונה המת ב' שני גוג לא יזכה לימות המשיח, וסימנך דעביד פרוטגמאי אכיל משתיתא. עכ"ל. [לפ"ז "פרוט" היינו "קודם", ו"גמאי" היינו "חופה"].

(הנה עיי' בר"ש בדמאי שם דאיתא וז"ל שבת הראשונה מפרש בירושלמי ר' ינאי ברבי ישמעאל בשם ר' יוחנן בשבת של פרוטגמאי התירו משום איבה לסעודות בחור שנשא בתולה קורין בלשון יון פרוטגמא בויקרא רבה פרוטגמא של צדיקים לעתיד לבא. עכ"ל. ואפשר דמשמע שהוא הבין דהפרוטגמאי היא המשתה של הצדיקים לע"ל, ולא ההכנה, וא"כ לא קשה על משמעות דבריו

בענין שיטת הגר"א ב"שבת של פרוטגמאי"

והנה בהרבה מקומות שאר פוסקים דיברו על האי עניינא אי סעודת אירוסין הוי סעודת מצוה, ולא ראיתי כותבים דרך הוי סעודת מצוה לארוס. ואפשר שיש בזה שינוי בין הגר"א לאידך מפרשים.

ויל"ע האם זה שייך למה שנראה דהוא שינוי בין הגר"א לאידך מפרשים אם הענין המיוחד דפרוטגמאי רק נוגע לחתן וחזונו.

כגון שהיה רוצה לילך לבית האבל, או לבית המשתה של נישואין. עכ"ל. ותמוה לכאורה, למה רק הוזכר שמחת נישואין ולא סעודת אירוסין. ועיי"ש בבאור הגר"א דאיתא וז"ל ס"א של נשואין אע"ג דסעודת אירוסין ג"כ מצוה כמ"ש בפ"ג דפסחים מ"ט א' דוקא לארוס עצמו כמש"ש אצל חמיו. עכ"ל. הרי מבואר בגר"א דסעודת אירוסין הוי סעודת מצוה, אבל רק לארוס עצמו.

הנה עיי"ש במשנה בדמאי בשנות אליהו שפירש דאיירי בחתנו. הרי מבואר שזהו דין מיוחד דדרכי שלום בין החתן וחזונו. והנה לא ראיתי דבר זה בשאר מפרשים. (ועיי"ש בדרך אמונה שהביא זה בשם הגר"א, והניח בצ"ע.)

והנה עיין בשו"ע או"ח סימן תט"ו ס"א דאיתא וז"ל אין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה,

איזה אוכל יכול חבר לאכול בשבת של פרוטגמאי אם הוא חבר לטהרות

רק דברים המוכשרים לקבל טומאה, אבל שפיר יכול לאכול ממנו דברים שלא הוכשרו לקבל טומאה (משום דסתם פירות אינם מוכשרים או משום דאף דעם הארץ אינו נאמן על הטהרות אבל הוא נאמן על ההכשר). ועיין בירושלמי דמאי פ"ב ה"ג דאיתא אינו לוקח ממנו לח הא יבש

והנה עיין לעיל בדמאי בפ"ב מ"ג דאיתא המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש ואינו לוקח ממנו לח ואינו מתארח אצל עם הארץ, ולא מארחו אצלו בכסותו. והנה מהא דאיתא "אינו לוקח ממנו לח", לכאורה מדוייק דאף דנקטינן דכל מה שנמצא אצל עם הארץ הוא טמא, היינו

הנה מאד נתקשיתי בדין זה דהתירו לו לאכול בשבת של פרוטגמאי, והרי בהרבה מקרים האי "נאמן על המעשרות" הוא גם "חבר לטהרות", וא"כ אף דיכול לאכול מצד מעשרות, אבל עדיין אינו יכול לאכול מצד טהרות, ועדיין יהא בזה איבה.

מותר שעמי הארץ נאמנים על הכשירות ותני כן נאמן עם הארץ לומר הפירות הללו לא הוכשרו אבל אינו נאמן לומר הוכשרו אלא שלא קבלו את הטומאה. ועיין בבבלי במס' חגיגה דף כב ע"ב דתניא נאמן עם הארץ לומר פירות לא הוכשרו אבל אינו נאמן לומר פירות הוכשרו אבל לא נטמאו.

לפ"ז י"ל דהאי חבר יכול לאכול אצל השבת של פרוטגמייא, דהוא יאכל פירות שלא הוכשרו לקבל טומאה, ואף דאינו מאמינו על המעשרות, לזה התירו משום דרכי שלום.

אבל לכאורה קשה לומר כן, דעדיין יהא בזה איבה, דכולם יהיו אוכלים הסעודת שבת, והוא רק יאכל איזה פירות שלא הוכשרו לקבל טומאה.

וי"ל דלא קשה כלל, דלא כתוב דשבת של פרוטגמייא היינו הסעודת שבת, אלא י"ל דשבת של פרוטגמייא היינו איזה מסיבה שעשו לכבוד החתונה, ורק אכלו איזה פירות וכיו"ב. ועי' בפירוש הגר"ח ק"ז"ל על הירושלמי שביעית פ"ד ה"ח דאיתא וז"ל פרוטגמייא היא סעודת מגדנות שהיו עושין קודם הנשואין, עכ"ל, ומגדנות היינו פירות כדאיתא ברש"י בפרשת חיי שרה.

והנה עיין במהרי"ל בהלכות תשעה באב דאיתא וז"ל כל הקהל הלכו אצלו ושמוחו עמו אחר הסעודה **בין ובפירות** כמנהג בכל ליל שבת דקודם

שבת הנשואין. עכ"ל. ועיין בספר נוהג כצאן יוסף נשואין אות ב' דאיתא וז"ל מנהג פ"פ הוא שהקרובים הולכים לבית החתן ולבית הכלה בליל שבת אחר הסעודה וטועמין שם מידי כמו בשבת שלפני מילה. עכ"ל. הרי מבואר בדברי הני קדמונים שיש אכילה מיוחדת בשבת שלפני החתונה, אבל אינה בצורת סעודה גמורה, אלא היא בצורת טעימה, דומיא ד"שלום זכר". וא"כ שפיר י"ל כנ"ל דבשבת של פרוטגמייא אכלו פירות וכיו"ב, והאי חבר שפיר יכול לאכול פירות שלא הוכשרו ושפיר הוי השתתפות גמורה בשבת של פרוטגמייא ולא יהא שום איבה.

הנה לכאורה עדיין קשה, דהרי אחד מהדברים שחבר אינו עושה כנ"ל הוא "אינו מתארח אצל עם הארץ", וא"כ איך יכול לאכול אצל עם הארץ בשבת של פרוטגמייא, וכנ"ל אף שהתירו מצד מעשרות אבל לא התירו מצד טהרות, וא"כ אף דהעם הארץ הוא נאמן שהפירות לא הוכשרו, היינו דוקא לקחת פירות שלא הוכשרו מעם הארץ ולאכלם במקום אחר, אבל אינו יכול לאכלם אצל עם הארץ.

והנה גם לגבי נאמן על המעשרות קתני בדמאי פ"ב מ"ב דאינו מתארח אצל עם הארץ, ועיין בחזו"א הל' דמאי ס"י ה' ס"ק ו' דאיתא וז"ל וצ"ל ברגיל להתארח בלא דוחק איירי דהא רשאי לאכול אצל ע"ה דבר יבש ומעשר דמאי. עכ"ל.

[ועיין בספר חוט שני (בחלק על מזוזה וברכות) דאיתא וז"ל ומה שכתב ואינו מתארח אצל עם הארץ נראה דגדר מתארח אצל ע"ה שבטל ממנו תורת נאמן היינו כשרגיל להתארח בלא דוחק, חזו"א דמאי ס' ה' ס"ק, ואפי' כשמעשר בכל פעם מה שהוא אוכל אצל ע"ה כדעת הר"ש ועיין פירוש הגר"א מ"מ כיון שרגיל להתארח אצלו יש לו לחוש שישכח ויאכל ללא הפרשת תו"מ על כן הרגיל אצל עם הארץ בקביעות אינו נאמן על המעשרות אבל כשמתארח אצל ע"ה רק באקראי ומעשר את מה שאוכל שם ודאי חשיב נאמן כדמוכח ברמב"ם ה"ז עיי"ש. עכ"ל.] ועי' בחזו"א שם בסימן ט' ס"ק י"ט דאיתא וז"ל אין חבר מתארח אצל ע"ה משום טהרות אם לא ברגל שטיהרו טומאת ע"ה או בימי טומאתו, ומיהו נראה דמותר להתארח אצלו לדבר מצוה דלא חמירא אכילת חולין בטהרה מטומאת כהן בעפר חו"ל ואמרו ע"ז י"ג א' מטמא בחו"ל לדון ולערער וכו' ומטמא ללמוד תורה כו' ובהכי איירי הא דאמר בירושלמי דרבי וריב"ז נתארחו אצל חשוד על המעשרות. עכ"ל. וי"ל דכל הני התירים איכא גם לגבי טהרות, וא"כ מצד "אינו מתארח אצל עם הארץ" בודאי לא קשה איך אוכל בשבת של פרוטגמייא, ורק קשה דאיך אוכל שם למעשה, הרי הכל טמא, לזה י"ל כנ"ל דאוכל דברים יבשים.

האם ההיתר דשבת של פרוטגמייא הוא דוקא אם הדירו חבריו

הנה יש מחלוקת אם ההיתר לאכול בשבת של פרוטגמייא הוא רק לאכול אצל עם הארץ, והוי מקולי דמאי, או אם הוא גם היתר לאכול אצל החשוד על המעשרות. והנה אם הוא היתר לאכול אצל החשוד על המעשרות א"כ יש מהיתר זה נפק"מ גם בזה"ז, אבל אם הוא היתר רק לאכול אצל ע"ה אז לכאורה לית מזה נפק"מ בזה"ז דלית לן דמאי.

אבל כל הפוסקים סוברים דמשכחת לן דיני דמאי בדבר שיש לו "הכשר מוסכם", דלגבי מי שנוהג כהנהגת הרבה גדולים (כגון החזו"א והגר"ז והקה"י והגר"ש"א והגר"ח"ק וצ"ללה"ה) להפריש ממנו תרו"מ, דנוהג בו קולות דמאי. וא"כ שפיר יש נפק"מ מדינא דשבת של פרוטגמייא אפילו בזה"ז, דמי שמוזמן לאכול בשבת של פרוטגמייא, ויש שם הכשר מוסכם, כמנהג החרדים, דיכול לאכול שם, דלא כהנהגתו הרגילה להפריש תרו"מ. (ואף להצד דהיכא דידוע מלפני שבת דצריך לעשות תנאי, אבל הא מיהא דנפק"מ אם רק יודע מזה בשבת.)

אבל הנה במשנה איתא **המדיר את חבריו** שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות אוכל עמו בשבת הראשונה ואף על פי שאינו מאמינו על המעשרות ובלבד שיאמר לו מעשרין הן. הרי מבואר דההיתר הוא רק באופן שמדיר את חבריו, אבל בלא"ה אין שום היתר. וכן עי' ברמב"ם בפ"י

מהל' מעשר ה"ג דאיתא וז"ל **הנשבע על חבריו** שיאכל עמו בשבת והוא אינו מאמינו על המעשרות שואל ואוכל על פיו בשבת הראשונה בלבד. עכ"ל. וא"כ בין בע"ה ובין בחשוד לית מכל זה נפק"מ שכיחה, דרק אם הדירו אז התירו, ובזמנינו זה לא שכיח כלל שידירו.

אולם עיין בחזו"א הל' דמאי ס"י ט' ס"ק ב' דאיתא וז"ל והא דהתירו במדירו הנאה היינו אע"ג דהן נדרי זירוזין וכדאמר נדרים כג ע"ב, ואפשר דדברו חכמים בהוה וכל שידוע שיש בו משום איבה התירו, וזהו ספיקו של הר"ש פ"ז מ"א וכמוש"כ סק"א. עכ"ל. ולפ"ז אפשר דההיתר הוא אפילו לא הדירו, ושפיר הוי שכיח.

ועיין ברמב"ן במס' חולין דף עה ע"ב דאיתא בתוה"ד וז"ל דהא תנן (דמאי פ"ד) המזמין חברו לאכול עמו והוא אינו מאמינו על המעשרות בשבת שואלו ואוכל על פיו. עכ"ל. ומשמע שגרס "המזמין חבריו", ולא בעינן דוקא מדירו. ויש מזה סמך דההיתר הוא אפילו לא הדירו, ושפיר הוי שכיח.

הנה לכאורה יש רא"י דקיי"ל כהאי צד דההיתר הוא אפילו לא הדירו, דעדיין בבית יוסף על יו"ד סימן קי"ב דאיתא וז"ל מצאתי כתוב בתשובה אשכנזית (שו"ת מהרי"ל סי' ל"ה) בשם רבינו שמחה דמותר לאכול פת של גוי לנזרה עם שאינם נזהרים משום איבה וראיתו מירושלמי דמאי דהתיר דמאי כהאי גוונא בשבת של

פרוטגמא פירוש של אסיפה כגון לסעודת מצוה ע"כ ומיהו כתוב באותה תשובה דהיינו דוקא בפת שהוא עיקר הסעודה ואם כולם אוכלים והוא אינו אוכל איכא איבה אבל מי שנהג איסור בחמאה של גוים וכיוצא בה אסור לו לאכלם עם מי שאינו נזהר ממנה דכמה איכא בשוקא שאין נפשם תאבה לאכול חמאה. עכ"ל. ועיי"ש בשו"ע סעיף ט"ו ברמ"א דאיתא וז"ל י"א דמי שנוהר מפת של עובד כוכבים ואוכל עם אחרים שאין נזהרין מותר לאכול עמהם משום איבה וקטטה הואיל ואם לא יאכל עמהם פת שהוא עיקר הסעודה התירו לו משום איבה ואין ללמוד מכאן לשאר איסורין. עכ"ל. ועיי"ש בבאור הגר"א דאיתא וז"ל י"א כו' כמ"ש בפ"ד דדמאי המדיר את חבריו כו' ואמרו בירושלמי שם ר' ינאי בי ר' ישמעאל בשם ר' יוחנן בשבת של פרוטגמא משום איבה א"ר אבון כאן התירו טבלים מפני דרכי שלום וערמב"ם שם בפ"י ובחיבורו דלר' אבין אפי' בלא פרוטגמא מותר. עכ"ל. והנה הגר"א התייחס להסביר דלמה הוזכר ההיתר בסתמא, ולא דוקא בשבת של פרוטגמייא, אבל לא הסביר למה ההיתר הוזכר בסתמא, ולא דוקא בהדירו. ולכאורה מוכח דס"ל דההיתר הוא אפילו בלא הדירו.

וממילא גם למדנו עוד נפק"מ מהאי משנה הנוגעת אפילו בזה"ז, דאין הדין דוקא בדמאי, אלא גם בפת עכו"ם.

עמק הפרשה

הרה"ג ר' ראובן מלך שווארץ שליט"א

האם יש פרשה מיוחדת בשבת שלפני החתונה

עיין בספר הבתים שערי קריאת התורה שער שלישי דאיתא וז"ל יש מי שכתב שבקצת מקומות נהגו לקרות בשבת שיש בו חתן ואברהם זקן, ואין קורין בסדר היום כלל, ומפטירין שוש אשיש, וכן כתב הרב בעל העתים. עכ"ל. [ועיין בספר טעמי המנהגים סימן שכ"ז דאיתא וז"ל מקומות שהחתן קורא בס"ת שלו פ' ואברהם זקן אינו עולה למנין ז', לדוד אמת להגאון הקדוש מו"ה חיד"א זצוק"ל סי' ה', מקומות שנהגו שהחתן קורא תחילה בסדר היום ואח"כ קורא בס"ת שבזרועו פרשת ואברהם זקן. עכ"ל.] ויל"ע האם קוראים האי פרשה מיוחדת לפני החתונה או אחרי החתונה.

ואפשר שיש בזה מחלוקת ראשונים, דעיין בספר אבודרהם (ברכת אירוסין) דאיתא וז"ל נוהגין בכל המקומות בשבת של ז' ימי החופה אחר שקורין בס"ת בסדר היום לקרות עם החתן בס"ת ובאברהם זקן עד ולקחת אשה לבני משם, וגם לאחר שמפטירין מענין הפרשה מפטירין גם בישעיה שוש אשיש בה' עד שיש עליך אלהיך, וכן כתוב בסדר רבינו סעדיה, ואם אירע זה הענין בשבת שמוציאין ב' ספרי תורות או ג' צריך לקרות תחלת הפרשיות המוטלות על הצבור ואח"כ יקרא פרשת החתן, כי הראשונות הם חובה וזאת רשות. עכ"ל.

אבל עיין ברבנו בחיי בפרשת חיי שרה (כ"ד:ג') דאיתא וז"ל אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני, הזהירו בשבועה שלא יקח אשה לבנו מבנות כנען הזרע המקולל, לפי שהאשה מוכנת לפורענות תטה את האדם לצדה כי כן עשתה אם כל חי, וכמו שידוע מענין שלמה ע"ה בנשים נכריות שנשא עמוניות מואביות צידוניות חתיות, שהעיד עליו הכתוב נשיו הטו את לבבו, ועל כן הוקבע בישראל מנהג לקרוא פרשה זו לחתן ביום חתונתו להזכיר העם שיזהר בנשואיו, ושלא יקח אשה לשם יופי וכו' ולא לשם ממון וכו', ולא לשם שררת הקרובים ובני משפחות שיהיה נעזר בהם ויוכל להשתרר וכו', אבל יצטרך שתהיה כוונתו לשם שמים ושידבק במשפחה הגונה. עכ"ל.

אולם אף לפי רבינו בחיי שקוראים הפרשה לפני החתונה, משמע דהיינו ביום החתונה עצמו, ולא בשבת שלפניו. וא"כ צע"ע אם יש מי שסובר שקוראים הפרשה בשבת שלפני החתונה. ועכ"פ אין זה נוגע למעשה לדידן, דעיין בערוך השלחן או"ח סימן קמ"ד סעיף ה' דאיתא וז"ל גם הפטרת חתן "שוש אשיש" גם כן אינם נוהגים בכל המדינות שלנו, והספרדים היו נוהגין כן, ויש שם שנהגו גם לקרוא בתורה לחתן בפרשה "ואברהם זקן", ובמדינותינו אין ידוע זה כלל. עכ"ל.

דעת תורה

מן ראש הישיבה הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א

והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן וגו' או אל השופט, ומת האיש ההוא וגו' [י"ז, י"ב]

והנה בשאר מחויבי מיתה לא נזכר בתורה בפירוש דחיובם הוא רק אם עברו במזיד, ורק דדרשנין מדכתיב בנותן מזרעו למולך ונתתי את פני באיש ההוא - 'הוא' ולא אנוס, 'הוא' ולא שוגג, 'הוא' ולא מוטעה (קידושין דף מ"ג ע"א), ומזה ילפינן לכל מחויבי מיתות בית דין, שאין ממיתין אלא לעובר ברצונו בעדים והתראה (רמב"ם פ"ה מיסודי התורה ה"ד). ואשר לכאורה צריך ביאור, מאי שנה הכא גבי 'זקן ממרא' שהזכיר הכתוב בפירוש דחיוב מיתתו אינו אלא בעושה 'בזדון'.

והנראה לומר בזה, דבאמת חלוק 'זקן ממרא' משאר מחויבי מיתות בית דין, דבשאר עבירות אין חילוק בעצם החטא בין אם נעשה בזדון או בשגגה, ורק דטירה תורה את השוגג מעונש, משום שלא עבר על העבירה ברצונו, אולם ב'זקן ממרא' דחיובו הוא על המראתו בבית דין הגדול, יש לומר דרק באופן שמורה לעשות שלא כהוראת בית דין בזדון, אז הוא דחשיבא הוראתו 'המראה' בבית דין, אבל אם הורה לעשות שלא כהוראתם בשגגה, לא הויא הוראתו בגדר 'המראה' כלל, ולפי זה ניחא מה שהזכיר הכתוב כאן בפירוש דמייירי בעושה 'בזדון', ד'הזדון' האמור כאן אינו רק תנאי בחיוב המיתה שלו, אלא דהוא תנאי בעצם החפצא של 'המראה', דכל שלא עשה בזדון, לאו 'המראה' היא, ואינו בגדר 'זקן ממרא' כלל.

ונפקא מינה למאי דקיימא לן בכתובות דף ל"ה ע"א דחייבי מיתות שוגגין פטורין מממון, דלהאמור דין זה יתכן רק בשאר מחויבי מיתות בית דין, אבל ב'זקן ממרא' לא יצויר דין זה, שהרי אם לא עשה 'בזדון', אין כאן 'המראה' כלל, ולאו 'זקן ממרא' הוא.

אמנם ב'ספרי' כאן איתא, 'בזדון', על הזדון הוא חייב, ואינו חייב על השוגג. 'ההוא', לא אנוס, ולא שוגג, ולא מוטעה, ע"כ. ואשר לכאורה נראה מזה, דמהך קראי ד'בזדון' ו'ההוא' ממעטינן רק שאינו חייב על השוגג, ולא שאינו בגדר 'זקן ממרא' כלל.

ומבני הישיבה העירוני עוד, שהתוס' בכתובות דף ל"ז ע"ב (ד"ה מיתות) מנו את 'זקן ממרא' בין חייבי המיתות החמורות שלא ניתנה שגגתן לכפרה, ואשר מזה משמע דגם זקן ממרא שוגג חשיב 'זקן ממרא', ורק שלא ניתנה שגגתו לכפרה, וצ"ע.

רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אותו תשחית

וכרת וגו' [כ', כ']

והנה לשיטת הרמב"ם דסבירא ליה בעלמא דספיקא דאורייתא לקולא [פ"ט מטומאת מת ה"ב], יש לפרש הך קרא ד'עץ אשר תדע' כפשוטו, דבעינן שתדע שכבר הזקין העץ, ואינו עוד עץ מאכל, אבל אם ספק הוא לך אם עץ מאכל הוא אם לאו, אסור לקצוץ, והא גופא קא משמע לן קרא, דאף דבעלמא ספיקא לקולא, מכל מקום הכא הוי דינא דספיקא לחומרא, אולם לשיטת הרשב"א ודעימיה דסברי בעלמא ד'ספיקא דאורייתא לחומרא', הרי לכאורה הוי ליה הך קרא ד'עץ אשר תדע' קרא יתירא, דהא פשיטא דעץ שהוא ספק מאכל אסור, ככל ספיקא דאורייתא שהוא לחומרא.

ואשר לכאורה צריך לומר, דנתחדש כאן, דהיכא דמספקא ליה אם עץ מאכל הוא אם לאו, הרי זה אסור לקצוץ בתורת ודאי, וכמו בספק טומאה ברשות היחיד שהוא אסור בתורת ודאי (נדה דף ב' ע"ב), ועל כן אף דבכל איסורי התורה נמי אית לן לאחמורי בספיקא מדאורייתא, מכל מקום איצטריך קרא ד'רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אותו תשחית וכתר', לאשמועינן דהכא ספיקו אסור בתורת ודאי, ויש להוסיף עוד, דבהך קרא ד'רק עץ אשר תדע' נאמר, דההיתר לכרות הוא רק באילן שידוע לך שהוא 'לא עץ מאכל', ואולי נפקא מינה, דבספק אילן מאכל לא יחייב רוב להחזיק קציעתו, דוגמת סכרת הראשונים בבבא מציעא דף ו' ע"ב לגבי דין מעשר בהמה, דכיון דאמר רחמנא 'עשירי' ודאי, ולא עשירי ספק, לא אזלינן בזה בתר רובא [שוב הראוני ב'מנחת חינוך' על מצוות העשה שמנה הרמב"ן (עשה ו') שכתב כן]. (אמנם יל"ע בגמ' בבא קמא דף צ"א ע"ב).

אות לחופות
עימוד שחופר טקסט ליצירה
05276-74041
otl74041@gmail.com

הפצה פרסום ושיווק ספרים
י. בלוי
עד הבית

לרכישה מוזלת של ספרי המחבר

במקד ההזמנות של י. בלוי
bloy.co.il • 054-856-40-33
bloyseforim@gmail.com

כמו"כ ניתנת האפשרות לקבל את הספרים בחינם
לכתללים, ישיבות ולבתי כנסיות ומדרשות

לפניות, הארות, ולהרשמה לקבלת הגיליון מידי שבוע במייל

ניתן לפנות בכתובת: emekhashavua@gmail.com
או להשאיר הודעה במספר: 516-581-3597 (001)
או בפקס: 1532-5326259
לתרומות והנצחות אפשר לפנות להנ"ל